

When does the roads of a priest, the “Sun King” Louis XIV of France, beauties of ancient Egypt, and Molière intersect? An alternative overview to the history of science of medicine

Bir rahip, “Güneş Kral” XIV. Louis, antik Mısır güzelleri ve Molière’in yolları ne zaman kesişir? Tıp biliminin tarihine alternatif bir bakış

Tamer Akça

ABSTRACT

In this study, the story of a part of significant inventions of medical devices and treatments, which abandoned to be forgotten between the dusty pages of history will be narrated.

Key words: History of medicine; medical inventions; physician.

ÖZET

Bu çalışmada tarihin tozlu sayfaları arasında unutulmaya terk edilmiş önemli tıbbi cihaz ve tedavi buluşlarından bir kısmının hikayesi anlatılacaktır.

Anahtar sözcükler: Hekim; tıbbi buluş; tıp tarihi.

Bütün unsurlarıyla insan yaşantısının içinde olan tıbbın tarihini insanlık tarihinden ayrı tutmak mümkün değildir. Tarih öncesi dönemlerden itibaren başlayan “sağaltma” eylemi tüm insanları ilgilendiren bir konu olarak daima gündemde olmuştur. Güncel anlamda hekim yetiştirilmesi son birkaç yüzyılın geleneği olduğundan, tarih öncesi dönemlerde topluluk liderleri veya “büyücüler”, antik çağlardan itibaren de eli kalem tutan, okuma yazma bilen her entelektüel tıp ile ilgilenmiştir. Bugün ulaşabildiğimiz ve çözebildiğimiz en zengin yazılı tıp külliyyatını barındıran Antik Yunan uygarlığı döneminde özellikle filozoflar dünyayı (makrokozmoz) anlama çabaları ile birlikte insanı da (mikrokozmoz) anlamaya girişmişlerdir. Böylece o döneme dek egemen olan dinsel-büyüsel tıp anlayışı terk edilerek laik tıp anlayışı gelişmiştir.^[1-3]

Bu süreçte sadece filozoflar değil, alanı botanikten astronomiye, okültizmden mimariye çeşitlilik gösteren bütün okuryazarlar tıp ile ilgili ürünler vermişlerdir. Örneğin Roma’nın varlıklı ve asil ailelerinden birine mensup Cornelius Celsus’un

(M.Ö. 10-M.S. 50) “*De Medicina*” adlı eseri yüzyıllar boyunca kaynak kitap olarak kullanılmıştır (Şekil 1). Kitabın cerrahi kısmının geniş tutulması nedeniyle önceleri Celsus’un bir cerrah olduğuna inanılmışsa da son dönemlerde kendisinin aslında bir hekim bile olmadığı kanaati yaygındır.^[3-5]

Bu nedenle dünyadaki sosyal, bilimsel ve teknolojik gelişmeler tıbbın gelişimini de daima yakından etkilemiştir. Özellikle hekim olmayan araştırmacıların çalışmalarından tıp oldukça yoğun bir şekilde yararlanmıştır.

Bu çalışmada gerek hekim olan ve gerekse de hekim olmayan, ancak gerçeği kendi aklının ışığında başka yerde aramamayı ilke edinmiş, bilimsel merakını alabildiğine doyurmaya çalışmış insanların tıba yaptıkları katkılardan birkaç örnek sunulması amaçlanmıştır.

Stetoskop iki kalas-bir heves mi, yoksa çocuk oynacağı mı? (Şekil 2, 3)

Genç kadın biraz kiloluydu. Zaman zaman yorgunluk ve göğsünde sıkışma hissediyordu. Ayak bileklerinde de şişlikler başlamıştı.

Department of General Surgery,
Faculty of Medicine Hospital,
Mersin University, Mersin

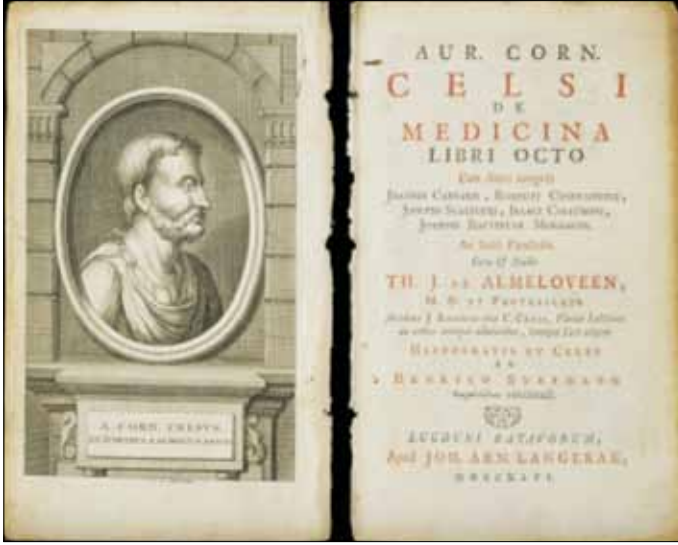
Submitted:
07.10.2011

Accepted:
25.11.2011

Correspondence:
Tamer Akça
Department of General Surgery,
Faculty of Medicine Hospital,
Mersin University, 33079
Mersin, Turkey
Phone: +90 505 812 61 06
E-mail: tamerakca@gmail.com

©Copyright 2011 by Turkish
Association of Urology

Available online at
www.turkishjournalofurology.com

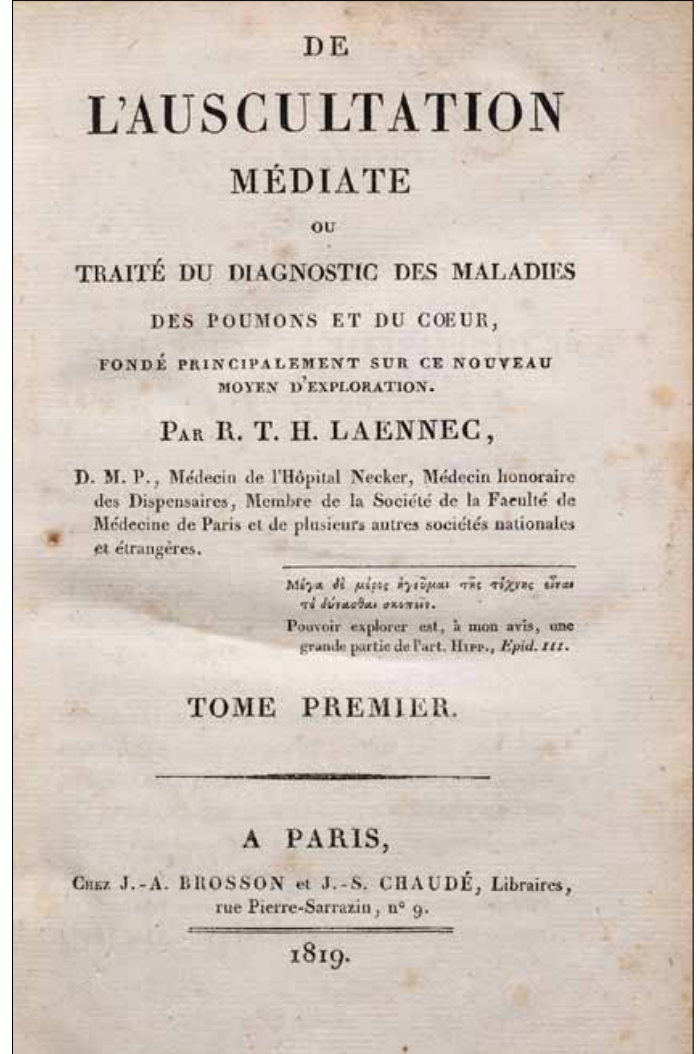

Şekil 1. Cornelius Celsus. (M.Ö. 10-M.S. 50; <http://www.sciencemuseum.org.uk/broughttolife/people/auluscorneliuscelsus.aspx>. Erişim tarihi: 31.10.2011)

Şekil 2. R. T. H. Laennec. (1781-1826; http://www.hsl.virginia.edu/historical/rare_books/classics/. Erişim tarihi: 31.10.2011)

Araştırdı-soruşturdu, sonunda Dr. René Théophile Hyacinthe Laennec'in kapısını çaldı. Laennec kalp yetmezliği belirtile-ri tarif eden bu kadını dinlerken aklının bir köşesi onu nasıl muayene edebileceği sorusuyla meşguldü. Bu kiloyla avucunu kalbinin üzerine dayayıp vurmasının bir sonuç vermeyeceğini

Şekil 3. Laennec'in "De l'auscultation mediate" adlı eserinin ilk baskısının kapağı. (1819; <http://www.themitralvalve.org/mitral-valve/index.html>. Erişim tarihi: 31.10.2011)

kestiriyordu. Zaten 1816 Fransa'sında hekimin genç bir kadının soyunmasını isteyip kulağını göğsüne dayayarak bir muayene yapması da çok olası değildi.

Laennec birden evvelki gün muayenesine giderken yolda çocukların oynadığı oyunu hatırladı: Uzun bir tahta sopa ve çekiç vardı çocukların ellerinde. Çocuklardan biri elindeki tahta sopanın bir ucuna kulağını dayamış, öbürü ise tahtanın diğer ucuna elindeki çekiçle vuruyordu. Vuruş sesleri tahtanın içinden iletiliyordu. "Eski bir olguyu hatırladım." diyecektir Laennec sonraları; "Bir kalasın bir ucuna kulak dayandığında diğer ucundaki en küçük bir darbe bile çok açık biçimde duyulur."

Buradan sonrası yokuş aşağı geldi. Acil bir çıkış yoluna ihtiyacı vardı ve yanında elbette bir tahta yoktu. Laennec önce bir kağıt aldı ve onu rulo haline getirip bir ucunu kadının göğsüne, diğer

ucunu da kulağına dayadı. Kalp atışlarının daha önce işittiğinden çok daha güçlü bir biçimde duyulduğunu fark etti. Bir süre sonra kağıt borunun yerini, kendisinin "stetoskop" adını verdiği, kayın ağacından yapılmış ve uçları uygun biçime getirilmiş içi boş silindir aldı. Diğer hekimler bu alete "tıbbi boru" veya "göğüs konuşturan" adını veriyorlardı.

Kulaklıklardan gelen kauçuk bir boru ile diyaframa bağlanan modern iki kulaklıklılı stetoskop, zaman içinde değişime uğradı ve Avusturyalı hekim Joseph Škoda'ya dikkate değer başarılar kazandı. Škoda özellikle kalp, akciğer ve barsaklardaki normal işlevleri ya da bir dizi yapısal anomaliyi kesin şekilde tespit edebilmekteydi.

İşte Dr. René Théophile Hyacin Laennec'in çaresizlikten yarattığı mucize aletin öyküsü böyle.^[6-9]

Bağdan fıçıya, fıçıdan toraks muayenesine üzümlün önlemeyen bilimselliği (Şekil 4, 5)

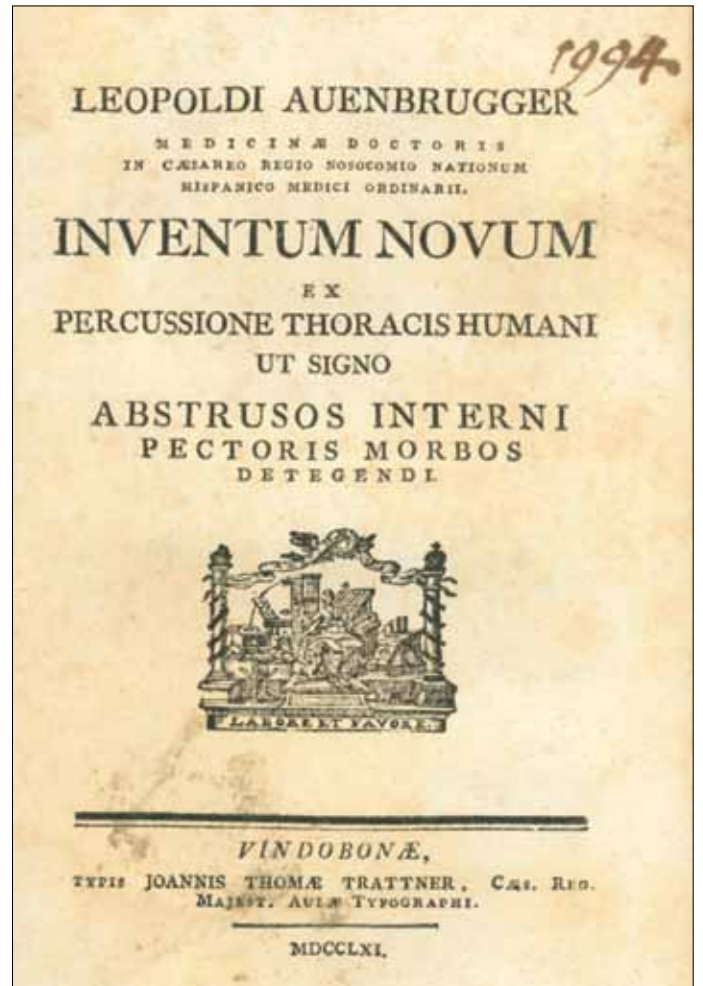
Hancı Auenbrugger'in meyhanesi 18. yüzyıl Viyana'sında tercih edilen mekanlardan birisiydi. Yemeyi ve eğlenmeyi seven neşeli Viyanalılar her akşam tıka-basa dolduruyordu meyhaneyi. Tahmin edilebilir ki bazıları sırf leziz etlerin yanında verdiği şarap için tercih ediyordu Auenbrugger'in meyhanesini. Böylesine popüler bir mekana et yetiştirmek de, şarap yetiştirmek de yoruyordu yaşlı hancıyı. Hele gece herkes gittikten sonra mahzene inip boşalan şarap fıçılarını kontrol etmek tam

Şekil 4. Leopold Auenbrugger. (1722-1809; <http://www.sciencephoto.com/media/223031/enlarge>. Erişim tarihi: 31.10.2011)

bir eziyetti. Ama kolayını bulmuştu Auenbrugger: Fıçılara yukarıdan aşağıya doğru eliyle vuruyor ve hangi fıçının ne kadar dolu olduğunu tahmin edebiliyordu içeriden gelen sesin tokluğuna veya yankısına göre.

O günlerde loş mahzende babasına yardım eden küçük Leopold Auenbrugger'in aklından hiç çıkmamıştı bu manzara. Zaman geçip de o çocuk Viyana'nın önde gelen doktorlarından biri olduğunda, hastaların akciğerlerinin havayla mı yoksa sıvı veya başka bir kitleyle mi dolu olduğunu ayırt etmenin zorluğu, babasının hayalini getirecekti gözlerinin önüne. Babasının fıçıların doluluğunu anlamak için uyguladığı yol 1761'de Auenbrugger'in kaleminden çıkan *Inventum Novum ex Percussione Thoracis Humani ut Signo Abstrusus Interni Pectoris Morbos Detegendi* (Göğüs içindeki hastalıkları tanımak için, göğüs boşluğunun perküsyonu hakkında yeni metot) adlı monografide tıp dünyasına vazgeçilmez bir muayene yön-

Şekil 5. Auenbrugger'in "Inventum Novum ex Percussione Thoracis Humani ut Signo Abstrusus Interni Pectoris Morbos Detegendi" adlı eseri. (<http://www.jnorman.com/cgi-bin/hss/index.html>. Erişim tarihi: 31.10.2011)

temi sunacaktı: “Parmaklarla göğüse hafifçe vurmak suretiyle bir ses elde edilir.” diyecekti Auenbrugger kitabında. “Bu sesin derinliği toraks boşluğunda ne kadar havanın olduğunu, akciğerlerin hasta olup olmadığını gösterir.”

İşte, bazen baba Auenbrugger gibi bilemeden hizmet verilir bilime, bazen de oğul Auenbrugger gibi yılların gerisinden gelip hafızaya kazınan bir hatıra aracılığı ile.^[6,7,10]

Denizler üzerinde binlerce fersah ve narenciyein dayanılmaz yokluğu (Şekil 6, 7)

Avrupalılar 15. yüzyıldan itibaren başka dünyaların da keşfine merak sarmıştı. Bunda “merak”, “macera”, “toprak kazanma” ve “ticaret” gibi birbirinden farklı dinamikler etkiliydi elbet. Ancak genelde yol aynıydı: Kara yoluyla gidilebilecek yerlere gidilmiş, sıra önlerindeki büyük suları aşmaya gelmişti. Dünyayı keşfetmek hiç kuşkusuz büyük bir zevkti. Fakat aynı oranda da pahalıya mal olacaktı insanlığa. Örneğin 1740’da altı gemi ile dünya turuna çıkan Lord Anson binden fazla denizcisini kaybetmiş, geri kalan tayfa ise iskelet haline döndüğünden limana varmakta zorluk çekmişti. Sebep skorbüte yakalanan gemi personelinin ağzında ne diş ne de dişeti kalmaması nedeniyle hiçbir şey yiyip içemez hale gelmesiydi.

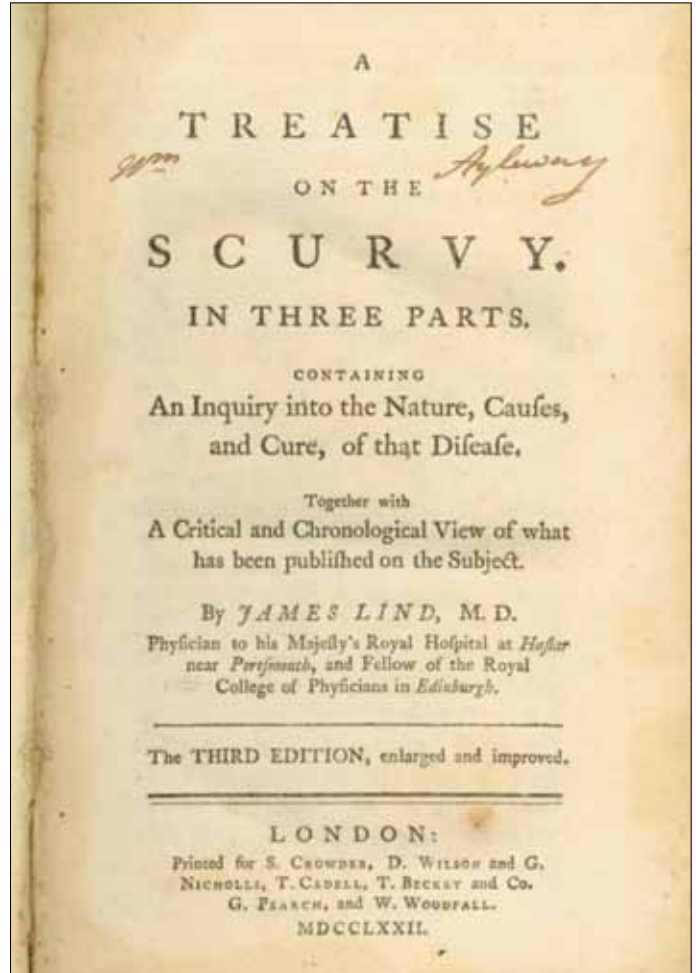
Oysa Fransız kaşif Jacques Cartier uyarmıştı denizcileri... Sene 1534 idi. Jacques Cartier 110 kişilik mürettebatıyla, St. Malo limanından hareket etmişti. Amacı, Yeni Dünya’nın kuzeyinden geçerek kendisini Asya kıtasına götürecek bir yol aramaktı. Gemisi New Foundland ve St. Laurent nehrine vardığında yüz kadar tayfası skorbüte yakalanmış, ıstırap içinde ölümü bekliyorlardı. Cartier ve tayfasına mucizevi yardım, Quebec şehrinin yerlilerinden gelmişti. Rivayete göre yerliler, Kanada’nın özel bir çeşit beyaz çam ağacının kabuk ve iğnelerinden elde edilen öz ile hastaların iyileşebileceklerini bildirmişlerdi. Kaşif yazdığı seyahatnamede “Louvain ve Montpellier’nin tüm hekimleri, İskenderiye’nin tüm eczacıları ile birlikte gelselerdi bile sekiz gün içinde bu kadar başarılı olamazlardı.” diye not düşecekti.

Skorbütün tedavisine dikkat kesilen sadece Cartier değildi elbette. Denizcilerin bu konuda arayış içinde olmaları kadar doğal bir süreç olamazdı. Örneğin Ronsius, 1564’de İspanya’dan dönen Hollandalı denizcilerin gemi içinde yük olarak naklettikleri limon ve portakalları yemekle bu hastalığı geçiştirdiklerini söyler. Bir başka denizci amiral Sir Richard Hakins skorbütten binlerce denizcinin ölümüne bizzat şahit olduğunu belirterek “Bu hastalığa karşı en iyi limon ve portakal gelir.” demişti. Ancak bu açıklamalar tahmin edileceği üzere hekimler tarafından görmezden gelinmişti o dönemde.

Mutlu son ise İngiliz Deniz Kuvvetleri’nde cerrahlık yapan ve sonradan Portsmouth Deniz Hastanesi’nin başhekimliğine getirilen James Lind’in 1753’de yayınlanan kitabında denizcilere taze meyve yedirmek veya limon suyu içirmekle skorbütün

Şekil 6. James Lind. (1716-1794; <http://www.jameslindlibrary.org/>. Erişim tarihi: 31.10.2011)

Şekil 7. James Lind’in “A Treatise on the Scurvy” adlı eseri. (London: Printed for S. Crowder etc., 1772; <http://historical.hsl.virginia.edu/treasures/lind.html>. Erişim tarihi: 31.10.2011)

önünün alınabileceğini ve tedavi edilebileceğini kesin olarak açıklaması ile gelmişti.^[11] Ama denizcilerin bu tavsiyeyi dikkate almaları için büyük kaşif James Cook’un o üstün öngörüsünü beklemeleri gerekecekti. Lind’in tavsiyelerine uyan Cook, gemisi “Resolution” ile güney kutbunu keşfederken tayfalarını skorbüte teslim etmemenin ödülünü alıyordu.

Lind’in tavsiyeleri tam 40 sene sonra resmen uygulanmaya başladı ve bahriyelilere gereği kadar limon suyu verildi. Yine de bunun günlük tayın yönetmeliğine girmesi sonraki 10 seneyi bulurken, uygulamanın ticaret gemilerine de yansması için 60 sene daha geçmesi gerekmişti.^[6,7,12]

Edirne’li çiftçiler ile İngiliz sütçü kızın zihin ikizliği (Şekil 8, 9)
Çiçek hastalığına karşı Hindistan ve Çin’de uygulanan aşılama geleneğini devam ettiren Anadolu Türk toplulukları, hafif çiçek çıkarmış hastaların püstüllerinden alınan irinleri kullanmaktaydılar. Onsekizinci yüzyılda, Avrupa’da milyonlarca insan çiçek hastalığından ölürken, Türk usulü aşı İngiltere’nin Osmanlı elçisinin eşi Lady Mary Montagu’nun ilgisini çeker. Lady Montagu Edirne’de gördüğü aşılamayı benimseyip çocuklarını aşılattırır ve bunu 1717’de İngiltere’deki arkadaşı Sarah Chiswell’e gönderdiği bir mektupta anlatır^[13]: “...insanların onbeş-onaltısı bir araya geldi mi ihtiyaç kadın elinde içerisi en iyi çiçek cerahati dolu bir fındık kabuğu ile gelir ve size hangi damarınızı açtırma-

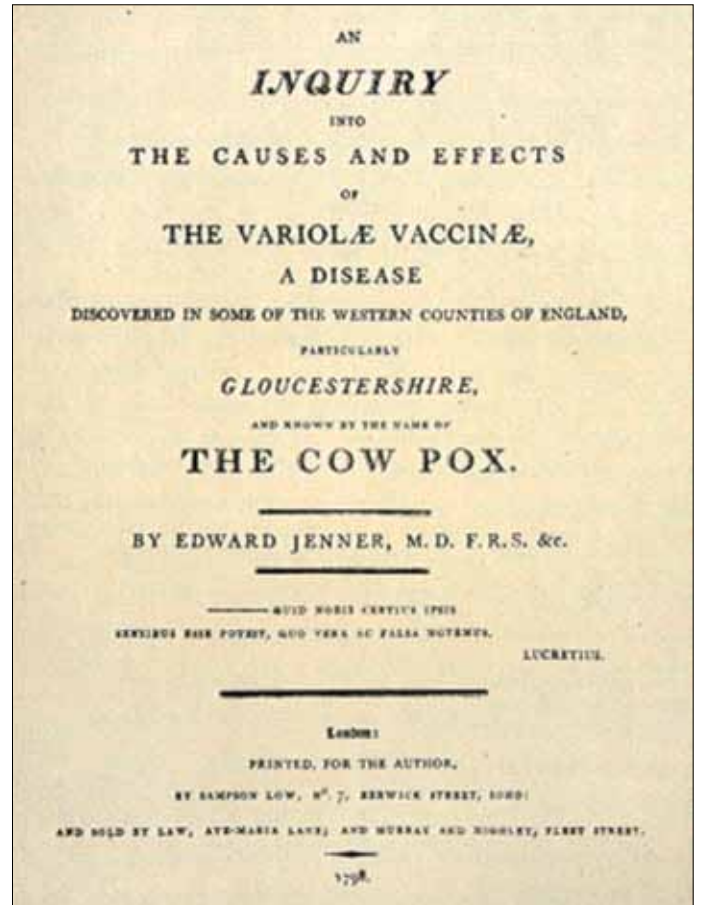
yı istediğinizi sorar. Sonra derhal gösterdiğiniz yeri büyük bir iğne ile size hiç ısırap vermeden açar ve damarın içine iğnenin başının alacağı kadar bu zehirli damladan koyar...”.

Adı Sarah Nelmes’di. İngiltere’nin Gloucestershire eyaletinde Berkeley köyünde sütçü idi. İnek çiçeğine yakalanmış ineğini sağarken, daha önce diken batarak yaralanan parmağına hastalığı almış, bileğinde, başparmağının kaidesinde ve küçük parmağında püstüller çıkarıyordu. Kendisini muayene eden Dr. Jenner’e gülererek bu rahatsızlıktan memnun olduğunu söyledi. Öyle ya, biliyordu ki bu şekilde çiçek hastalığına yakalanan herkes gibi o da kısa sürede iyileşecekti. Hatta bundan da iyisi vardı: İnek çiçeğine yakalanan sonradan insan çiçeğine tutulmazdı.

Dr. Jenner başını salladı. Yirmi seneden beri hekimlik yaptığı Berkeley’de köylüler kendisine hep bunu iddia ediyorlardı. Bu söylentiler sırf mahalli bir inanç mıydı? Hekimlerin omuz silkerek “gezvelik” olarak nitelendirdikleri bir kanıdan öteye gitmeyen bir söylenti miydi?

Şekil 8. Edward Jenner. (1749-1823; <http://www.sciencephoto.com/media/226176/view>. Erişim tarihi: 31.10.2011)

Şekil 9. Edward Jenner’in “Edward Jenner: An inquiry into the causes and effects of the Variolæ Vaccinæ, a disease discovered in some of the western counties of England” adlı eseri. (<http://www.sciencephoto.com/media/226092/enlarge>. Erişim Tarihi: 31.10.2011)

1796'nın 14 Mayıs'ında Dr. Jenner Sarah Nelmes'in püstüllerinden aldığı püy ile sekiz yaşındaki James Phipps adındaki küçük oğlanın kolunun derisini çizerek aşıladı. On gün içinde iyileşen çocuğa bu kez 1 Temmuz'da çiçekli bir hastadan aldığı püyü aşıladı. Geçici hafif bir kızartıdan başka hiçbir hastalık belirtisi olmamıştı.

Dr. Jenner'in bu tecrübelerini anlattığı 75 sayfalık bildirisine bilim dünyasının tepkileri hiç de şaşırtıcı olmamıştı: Tanrı'nın gönderdiği hastalıkla savaşmanın bir günah olduğu da söylendi, bir hayvan hastalığını insanlara vermekle, bütün vücudun kıllarla kaplanması gibi, hayvani belirtilere yol açacağı da. Ama dört yıl sonra Kraliyet Jenner Enstitüsü'nü kurmakla görevlendirildi ve 1857'de de adına bir anıt dikildi.^[6-8,14]

Bir Benedikten rahibinin hüznü “keşif” hikayesi ve Molière'in doktor düşmanlığının miladı (Şekil 10)

Onbeşinci yüzyılda yaşadığı düşünülen rahip Basilius Valentine'i bilim dünyası aslında hidroklorik asit ve alkolü damıtan kişi olarak tanır. O dönemde “simyacı” olarak adlandırılan ve çabaları “değersiz madenlerden altın üretme”ye indirgenen günümüzün kimyagerlerinin öncülerinden birisidir Basilius Valentine. Manastırda uzun ve sıkı perhiz yüzünden çok zayıflayarak kuvvetten düşmüş rahiplerin derdine deva aramaktadır.

Şekil 10. Jean-Baptiste Poquelin “Molière” (1622-1673; www.nkfu.com. Erişim Tarihi: 31.10.2011)

Bu süreçte stibium yani antimon kalıntıları taşıyan domuzların ileri derecede semirdiklerini fark etmiştir. Derhal denemeye karar verir. Sonuç tamamen faciadır, stibiumu verdiği rahiplerin tamamı ölmüştür. Daha sonra “anti-moine” yani “rahibe karşı” ismini alacak olan bu madde zehirlidir çünkü. Antimonun tıpta kullanımı hüsrarla başlamıştır. Ama rahip Basilius Valentine'in açtığı yoldan tıp hızla ilerler. Onyedinci yüzyılda ateşlenen hastalara verilir antimon. Ancak son derece kötü sonuçlar alınır; tıpkı perhizci rahipler gibi hastalar da ölmektedir. Kah el üstünde tutulan, kah tu-kaka edilen antimonun yolculuğu dalgalanmalarla devam eder.

Tam da burada “antik Mısır'ın güzelleri”, XIV. Louis ve Molière dahil olmakta hikayeye. Antik Mısır'ın süslerine meraklı dilberleri dudaklarına renk vermesi için sürerlermiş antimonlu karışımları. Tabii bugün bilemiyoruz güzellerin antimonu sürünce kendilerinin mi yoksa o dudakların tadına bakmaya kalkan baht(lı)sızların mı zehirlendiğini. XIV. Louis ise kimselerin iyileştiremediği yüksek ateşi antimonlu bir preperatla düşürülünce tapar olmuş antimona. Ama Molière'in çocuğu sahip olmamış aynı şansa. Yüksek ateşini düşürmek için dönemin hekimlerine başvurduğunda, antimon tıpkı rahiplerde olduğu gibi çocukta da faciaya sebep olmuş ve Molière kaybetmiş sevgili yavrusunu. Ondan sonra da düşman olmuş bu kara cüppeli-sivri şapkaklılara Molière. Sahnede kendi kendisi ile alay etmekten çekinmeyen bu bahtsız adam her fırsatta yerden yere vurmuş hekimleri ve hekimlik uygulamalarını. Kendisi de aktör olan Molière “Hastalık Hastası”nda oynarken fenalaşmış, tüm ısrarlara rağmen temsili tamamlamış ve birkaç saat sonra evinde tüberküloz nedeniyle hayatını kaybetmiştir.

İşte Leishmaniasis'in tedavisinde ve bazı dermatolojik lezyonlarda hala kullandığımız antimonun ve “kaşifinin” “Hastalık Hastası”, “Zoraki Tabip” gibi bugün edebiyat dünyasının en büyük ve acımasız hicivlerinin yaratılmasındaki hazin rolü.^[6,7,15-17]

Sonuç olarak, yukarıdaki örneklerden bugün kullandığımız birçok tıbbi bilginin sadece ve sadece “tecessüs” sahibi insanlar tarafından ortaya konduğunu görmek mümkündür. Bu insanlar kendilerine dayatılan formülleri kabul etmeyen, gerçekleri kendi akılları ile arayan, “bilimsel şüphe” duyan kişiliklere sahiplerdi. “Keşfetmek” için değil “araştırmacı doktor”, tıbbiye öğrencisi bile olmaya gerek olmadığını anlatır bilim tarihi bize.

Bu ve benzeri örnekleri verecek olan tıp tarihi dersleri ise ne yazık ki çoğunlukla hak ettiği değeri (ne tıp fakültesi yönetimlerinden ne de hekimlerin bizzat kendisinden) bir türlü görememektedir. Bunu aşmanın yolunun ise, hekimlerin tıp tarihi ve etik konuları ile daha yoğun olarak ve sadece hobi olarak değil, profesyonel seviyede ilgilenmeleri ve bu konularda eser vermeleri olacağı kanaatindeyim.

Çıkar çatışması

Yazar herhangi bir çıkar çatışması bildirmemiştir.

Kaynaklar

1. Mettler CC. History of Medicine. Philadelphia: Blakiston Company, 1947.
2. Haggard HW. Devils, Drugs and Doctors. New York: Pocket Books Inc, 1959.
3. Robinson V. The Story of Medicine. New York: The New Home Library, 1943.
4. Aydın E. Dünya ve Türk Tıp Tarihi. Ankara: Güneş Kitabevi, 2006
5. Bayat A.H. Tıp Tarihi. İzmir: Sade Matbaa, 2003.
6. Atabek E. Tıp Tabip Olmayanlardan Neler Öğrendi. Ankara: CTF Yayınları, 1977.
7. Tez Z. Tıbbın Gizemli Tarihi. İstanbul: Hayy Kitap, 2010.
8. Straus EW, Straus A. Tıbbi Mucizeler. İstanbul: Domingo, 2009.
9. Laennec RTH. De l'auscultation mediate (On mediate auscultation.) 1st ed. Paris: 1819.
10. Auenbrugger L. Inventum novum ex percussione thoracis humani ut signo abstrusos interni pectoris morbos detegendi. Vindobonae: Typis Joannis Thomae Trattner, 1761.
11. A Treatise on the Scurvy. London: Printed for S. Crowder [etc.], 1772.
12. Uzluk FN. Genel Tıp Tarihi. Ankara: AÜTF Yayınları, 1958.
13. The Letters and Works of Lady Mary Wortley Montagu, vol. 1, ed. by Lord Wharncliffe and W. Moy Thomas. London: Henry G. Bohn, 1861.
14. Jenner E. An inquiry into the causes and effects of the Variolae Vaccinae, a disease discovered in some of the western counties of England, particularly Gloucestershire, and known by the name of the cow-pox Third edition. London: printed for the author by D. N. Shury, 1801.
15. Uzel İ. Kısa Tıp Tarihi. Daktilo edilmiş ders notları.
16. Molière, Çev: Lütfi Ay. Hastalık Hastası. İstanbul: İnkilap Kitabevi, 2000.
17. Molière, Çev: Sabiha Omay. Zoraki Hekim. Ankara: Maarif Matbaası, 1943.